

Kelo ya Seabe sa Tikologo le Kgopelo ya Laesense ya Taolo ya Ditšhila go Seteišene seo se šišintšwego sa Mohlagase wa Medupi sa Hlwekišo ya Gase ya Tšhimini.

TOKUMENTE YA KAKARETŠO YA TSHEDIMOŠO

DEA Ref: 14/12/16/3/3/3/110

Tokumente ye ya Tshedimošo ka Kakaretšo (BID) e fana ka tshedimošo go Mekgatlo yeo e na go le Kgahlego le yeo e Amegago (I&Aps) ka ga Kelo ya Seabe go tikologo (EIA), Kgopelo ya Laesense ya Taolo ya Ditšhila (WMLA) le Kgopelo ya Laesense ya Tirišo ya Meetse (WULA) tšeo di dirwago ke Zitholele Consulting go moago wa Retrofitting of Flue Gas Desulphurisation Seteišeneng sa Medupi Mohlagase. Maikemišetšo a tokumente ye ke go tsebiša I&Aps ka ga mediro ye e latelago yeo e šišintšwego;

BID e fana gape go Mekgatlo yeo e nago le Kgahlego le yeo e Amegago (I&Aps) ka sebaka sa go:

- Ngwadiša bjalo ka mokgathatema ka go tšhepetšo ya bokgathatema bja setšhaba; le
- Fa ditswhaotshwao go protšeke yeo e šišintšwego.

Mohola wa EIA ke go laetša le go ela diabe tšeo di ka ba go gona, go šišinya ditsela tšeo di swanetšwego go se šetšwe goba go fokotša diabe tšeo di sa lokago gape le go oketša diabe tšeo di nyakegago. Laesense ya mediro ya taolo ya ditšhila yeo e fiwago ke WMLA ke yona tsela ya motheo yeo ka yona mediro ye e laolwago. Taolo ya go tšea sephetho go bobedi bja Kgopelo ya EIA le WMLA ke Goro ya Merero ya Tikologo (DEA).

Ge o ka ngwadiša bjalo ka mokgathatema, o tla lokelwa ka gare ga datapeisi ya bakgathatema gomme wa amogela ditokumente tše dingwe gore o di lekole o kgone le go fa ditswhaotshwao. Ditswhaotshwao tša gago di tla netefatša gore ditaba ka moka tšeo di swanetšwego go fiwa šedi di a akaretšwa. **Go tšweletša maikutlo a gago le go romela ditswhaotshwao tšeo o ka ba go le tšona ga bjale, tlatša letlakala leo le loketšwego ka fa la ngwadišo, ngwala lengwalo, letša goba o romele emeile go kantoro ya bokgathatema bja setšhaba (dintlha tša go ikopanya le bona ke tše di latelago ka tlase).**

Ditokumente ka moka di tla ba gona godimo ga inthanet go <http://www.zitholele.co.za/eia-for-medupi-fgd>

Kantoro ya bokgathatema bja Setšhaba

Nicolene Venter / Bongani Dhlamini
Zitholele Consulting
P O Box 6002, Halfway House, 1685
Tel: 011 207 2060
Fax: 086-676-9950
Email: publicprocess@zitholele.co.za

Technical enquiries

Sharon Meyer-Douglas
Zitholele Consulting
Tel: (011) 207-2073
Fax: 086-676-9950
Email: sharonm@zitholele.co.za

KAKARETŠO

Eskom SOC Holding Limited (yeo e bitšwago Eskom) ke tirelo ya Afrika Borwa yeo e tšweletšago, fetišago gape e phatlalatšago mohlagase. Eskom e fana ka mohlagase wa go ka ba 95% wa naga gape le go ka ba 60% ya mohlagase ka moka woo o dirišwago ka Afrika. Eskom e na le mošomo wo bohlokwa ka go oketša kgolo ka go ekonomi ya Afrika Borwa ka go fana ka kabo ya khwalithi ya godimo ya mohlagase.

Protšeke ya Seteišene sa Medupi sa Mohlagase sa Tsenyogape ya Hlwekišo ya Gase ya Tšhimini (FGD) e akaretša go tsenya gape ga ditselatshepetšo tša FGD godimo ga di mekawate (MW) tše tshela (6) 800 tša diyuniti tšeo di tšweletšago mohlagase tša muši woo o tukišago ke malahla. Protšeke ye e šišintšwego e dirwa Profenseng ya Limpopo, dikilometara tša go ka ba tše 15 bodikela bja toropo ya Lephalale. Protšeke ya FGD e tla tšweletša koketšo ya ditselatshepetšo tša FGD tša thawa ya go fothela yeo e bulegilego ya go thapa ya laemestone go diyuniti ka moka tšeo di šomago gomme e tla šoma mo mengwageng ye 6 go tlogela ka tšatšikgwedi la tshepetšo ya kgwebo ya yuniti ya mathomo ya tšweletšo ya kgwebo.

TLHOKEGO YA PROTŠEKE YE E ŠIŠINTŠWEGO

Protšeke ya FGD e tla ama go tsenya gape ga theknolotši ya FGD go tloša salfa taeoksaete go tšwa go digase tša tšhimini tša ditshepedišo tša Seteišene sa Medupi Power. Malahla ao a fišwago ke Seteišene sa Medupi Power go tšweletša mohlagase a feletša e le molora le digase tša tšhimini tšeo di tšweleditšwego bjalo ka ditšweletša tše kgolo. Mohola wa FGD ke go tloša salfa taeoksaete go tšwa go digase tša tšhimini.

Seteišene sa Medupi Power se na le tumelelo ya tikologo ya go aga Seteišene sa Mohlagase le dibopego tša go amana le sona tšeo di laeditšwego. Le ge go le bjalo, go latela melao ye mengwe ye boima ya Dikgaoletšo tša Montšho wa Khwalithi ya Moya go Diplante tše mpsha tša Mohlagase, Seteišene sa Mohlagase sa medupi se hloka gore se latele melao ya bobedi bja magato, go šupša legato la kago le legato la tshepedišo.

Zitholele Consulting e thwetšwe ke Eskom go dira Kelo ya Seabe sa Tikologo (EIA), Laesense ya Taolo ya Ditšhila (WML) le Kgopelo ya Laesense ya Tirišo ya Meetse (WULA) tša protšeke ya go

tsenya gape ya FGD. EIA e tla laetša, šišinya le go ela:

- disaete tšeo di lokilego tša go tšholla ditšweletšwa,
- ditheknolotši tša go fapana tša go laola tšipsiamo ya go tswalela ya grata ya kgwebo, molora le ditšhila tša leraga; le
- dithulaganyo tša go fapafapana tšeo di kgonegago tša meago ya ditšhila..

Go lebeletšwe gore moago wo o šišintšwego wa FGD o tla ba le dikgato tše di ka balelwago magareng ga dihektara tše 0.5 le 1, go akaretšwa dikarolwana tša sebopogo tšeo di ka akaretšago:

- Polokelo, go swara le go tšholla ditšhila
- Tlhokomelo ya meetse a ditšhila ka tselatshepetšo yeo e Ntšhago Meetsana ka Bolefela (ZLD).
- Lepanta la phetišo la tshepetšo ya ditšhila go iša saeteng ya go ntšha molora;
- Ditirelo tšeo di akaretšago kabo ya mohlagase le meetse ka mokgwa wa dilaene tša mohlagase, diphaephe, le dibopego tšeo di amanago le tšona; le
- Phihlelelo le tlhokomelo ya ditsela go ya go mafelo a go tšholla melora (ADF).

Sehlopha sa EIA se šetše se nyakišišitše dikgonagalo ka moka tša tirišo/tšhollo ya tšipsiamo, molora le leraga. Go hweditšwe gore tsela ye kaone go di feta ya go laola ditšhila ke go di tšholla ka moka mmogo ka go ADF yeo e thadilwego.

DINYAKWA TŠA SEMOLAO

Go tsenya gape go go šišitšwego gwa Hlwekišo ya Gase ya Tšhimini(FGD) ya Seteišene sa Mohlagase sa Medupi le Moago wo moswa wa Go tšholla Molara go laolwa ke dinyakwa tša semolao tšeo di filwego ka mo tlase. Ditshepetšo tšeo di hlokegago di tla dirwa nako e tee bjalo ka tshepetšo yeo e kopantšwego e tlatšwego ke tshepetšo ya bokgathatema bja setšhaba yeo e kopantšwego gammogo le Kgopelo ya Laesense ya Tirišo ya Meetse (WULA) yeo e lebanego le yona. Diprotšeke tše di laolwa ke tatelo ya semolao go tšwa go Melao ye e latelago:

- Molao wa Bosetšhaba wa Taolo ya Tikologo (NEMA), Wa 107 wa 1998 le Melawana ya EIA, 2010; le
- Molao wa Bosetšhaba wa Ditšhila tša Taolo ya Tikologo (NEM: WA), Wa 59 wa 2008 go ya ka moo o lokišitšwego.
- Molao wa Bosetšhaba wa Meetse, Wa 36 wa 1998 go ya ka moo o lokišitšwego.

MOLAO WA BOSETŠHABA WA TAOLO YA TIKOLOGO (NEMA)

Sebopego seo se šišintšwego sa FGD le dibopego tšeo di amanago le sona di hloka Kelo ya Seabe sa Tikologo (EIA) go ya ka Molao wa Bosetšhaba wa Taolo ya Tikologo (NEMA), Wa 107 wa 1998 le melawana yeo e lokišitšwego ya EIA (Tsebišo ya Mmušo R.543 go ya go 546, yeo e phatlaladitšwego ka June 2010). Kgoro ya Merero ya Tikologo (DEA) ke yona Pušo ya Maitemogelo.

Go ya ka Tsebišo ya Mmušo R.543 ya June 2010, Kgaolo ya 2 pušo ya maitemogelo e swanetše go ikopanya le setho se sengwe le se sengwe sa mmušo seo se laolago molao woo o amanago le taba yeo e amago tikologo malebana le kgopelo yeo go hwetša tumelelo ya tikologo ge e šetša kgopela.

Ka go realo, Kgoro ya Merero ya Meetse, Kgoro ya Tšwetšopele ya Ekonomi, Tikologo le Boeti ya Limpopo, Mmasepala wa Selete wa Waterberg ke tšona dipušo tša go swayaswaya mo tshepetšong ye.

Tshepetšo ye e akaretša Magato a Kakaretšo le Pego ya Seabe sa Tikologo (S&EIR), ao a lego gona go diprotšeke ka moka tšeo di ka ba go le diabe tša go swana go ya ka tlhago ya tšona goba bogolo, mediro yeo e amanago le magato a godimo a phokotšo ya tikologo, goba mediro yeo e lego gore diabe di ka se kamakwego gabonolo.

Go ya ka Tsebišo ya Mmušo R.545 ya 2010, mediro yeo e latelago e hloka S&EIR gore e dirwe gomme e ama protšeke ye e šišintšwego:

- Modiro wa 3:** Kago ya meago goba sebopego tša poloko, goba go boloka le go swara, tša leswika la laeme bjalo ka koketšo go tshepetšo ya FGD. Leswika la laeme le tla bolokwa ka boima bja go feta dimetara tša kubiki tše 500 nakong efe goba efe e tee.
- Modiro wa 6:** Kago ya meago ya sebopego go sepetša ka bontši melora ka go diriša basepediši bao ba nago le boleng bja go bonagala bja ditone tša go feta tše 50 ka letšatši.
- Modiro wa 11:** Kago ya jarata ya legora meholeng ya dinamelwa tša ditšweletša go ya Seteišeneng sa Mohlagase le ditšweletšwa tša ditšhila go tšwa go Seteišene sa Mohlagase.
- Modiro wa 15:** Tokišo ya ka ntle ya lefase leo le sa tšweletšwago gabotse, leo le se na go selo meholeng ya jarata ya legora le sebopego seo se amanago le yona.

Seswantšho sa 1: Kago go Seteišene sa Medupi sa Mohlagase

MOLAO WA BOSETŠHABA WA DITŠHILA TŠA TAOLO YA TIKOLOGO (NEM:WA)

Ka tsebagatšo ya Molao wa Bosetšhaba wa Ditšhila wa Taolo ya Tikologo (NEM: WA), Wa 59 wa 2008, mediro ka moka yeo e amanago le ditšhila yeo e filwego peleng ka tlase ga Molao wa Bosetšhaba wa Taolo ya Tikologo (NEMA), Wa 107 wa 1998 e phumutšwe gomme ga bjale e fiwa ka tlase ga NEM:WA. Go ya Tsebišo ya Mmušo R.718, **Sehlopha B** mediro ye e latelago e hloka tumelelo:

Modiro wa 1: Lefelo la polokelo, go akaretša lefelo la polokelo la motšwaoswere, la ditšhila tše kotsi ka gare ga matangwana. Modiro wo o tla diragatšwa ge leraga le ka hloka lefelo la go tšholla leo le fapanego gomme la se tšhollwe mmogo Lefelong la Go tšholla la Melora.

Modiro wa 5: Tlhokomelo ya leraga ka gare ga matangwana. Modiro wo o tla diragatšwa fela ge kgetho yeo e kaonetšwago ya go tšholla mmogo e sa thekgwe ke kelo ya tlhopho ya ditšhila.

Modiro wa 7: Go tšholla boleng bofe goba bofe bja tšipiamo go ya go Lefelo la Go Tšholla la Melora.

Modiro wa 10: Kago ya meago ya mešongwana yeo e filwego ka gare ga šetule ye.

Go ya ka Tsebišo ya Mmušo R.178, **Sehlopha C** mediro ye e latelago e hloka tumelelo:

Modiro wa 2: Lefelo la polokelo, go akaretšwa lefelo la polokelo la motšwaoswere, la ditšhila tše kotsi go swana le tšipiamo, matswai le maraga go tšwa go tshepetšo ya FGD pele ga go tšholla saeteng goba ka ntle. Lefelo la polokelo leo le kopanetšwego la ditšhila tše kotsi le tla ba 35m³ ka nako efe goba efe e tee.

Go ya ka moo go hlalositšwego ka gare ga Melawana “*motho yoo a ratago go thoma, go tšea goba go diragatša modiro woo o filwego ka tlase ga Sehlopha se, o swanetše go dira tshepetšo ya kelo ya seabe sa tikologo yeo e dirilwewgo ka tlase ga Karolo 24(5) ya NEMA bjalo ka karolo ya kgopelo ya laesense ya taolo ya ditšhila*”.

Ka go realo tšwetšopele yeo e šišintšwego e hloka go romela kgopelo ya Laesense ya Taolo ya Ditšhila gammogo le Kakaretšo le Pego ya Seabe sa Tikologo (S&EIR) go ya go DEA.

KGOPELO YA LAESENSE YA TIRIŠO YA MEETSE (WULA)

FGD e tla sepetšwa godimo ga ditselatshepetšo tša go thapa; divolumu tše nnyane kudu tša mmetse di tla sepetšwa go tloga go tanka go ya go difuthela. Meetse a tla ntšhwa go tšwa go letangwana leo le lego gona la meetse. Letangwana le na le dikarolo tše pedi go aba meetse go tšwa go Crocodile West goba diabi tša Mokole tša meetse. Meetse a tla dirišwa gape go gatelela molora go tšwa go ADF. Godimo ga moo, meetse a ditšhila a tla hlwekišwa saeteng lefelong la Go ntšha Lefela la Meetse. Protšeke ka moo e tla hloka Kgopelo ya Laesense ya Tirišo ya Meetse (WULA) go ya ka Karolo 21 ya Molao wa Bosetšhaba wa Meetse (Wa 36 wa 1998) (NWA). WULA e tla thongwa ka morago ka go tshepetšo ya EIA.

KELO YA SEABE SA TIKOLOGO (EIA)

Kelo ya Seabe sa Tikologo (EIA) ke sedirišwa sa go rulaganya le go tše a sephetho go ya ka Molao wa Bosetšhaba wa Taolo ya Tikologo (NEMA), Molao wa 107 wa 1998, go ya ka moo o lokišitšwego. EIA ke sedirišwa sa taolo seo se thušago go laetša le go fokotša diabe tšeo di ka ba go gona tše tšwetšopele ye mpsha e ka ba go le tšona godimo ga tikologo ya go amogela. EIA e tla pele ga kago ya tšwetšopele.

DITSHPETŠO TŠA BOKGATHATEMA BJA THEKNIKI LE SETŠHABA

EIA e na le ditshepetšo tše pedi tša go lebana gape tšeo di kopanetšwego di bitšwago, tshepetšo ya **thekniki** le **bokgathatema bja setšhaba**.

Tshepetšo ya thekniki e nyakišiša tshedimošo ye “bothata”: dintlha tšeo di theilwego godimo ga dithuto tša saense le thekniki, dipalopalo goba data ya thekniki. E laetša ditlamorago tša mohola le tša go hloka mohola tša protšeke yeo e šišintšwego goba tšwetšopele legato la ka pejana gomme ya eletša ditsela tša go oketša diabe tša mohola le go fokotša diabe tša go hloka mohola.

Melawana ya EIA e nyaka gore Lenaneo la Taolo ya Tikologo (EMPr) e tšweletšwe. EMPr e fana ka ditšhišinyo tša ka moo go ka sepetšwago le go diragatša protšeke. Dikabo tša EMPr di tlama ka semolao go motšweletši le badiredi ba yona.

Bokgathatema bja setšhaba bo netefatša gore tshepetšo ya EIA e gabotse, e bulegile gape ga e na sephiri. E fana gape go bakgathatema ka tshedimošo ka botlalo gape e ba fa sebaka sa go neelana ka go lebelela gape le go swayaswaya godimo ga tshedimošo.

Dikhumano tša EIA di tla thuša beng ba naga le Eskom go laetša bogolo bja diabe tša selegae ka thekgo ya ditherišano dife goba dife tšeo di ka hlokagalago.

Tshepetšo ya bokgathatema bja setšhaba e rulagantšwe go fana ka tshedimošo ka botlalo gape yeo e fihlelelwago go Mekgatlo yeo e na go le Kgahlego gape e Amegago (I&Aps) ka mokgwa wa maikemišetšo a go ba thuša go:

- Tšweletša ditaba tšeo di ba amago gape le go dira ditšhišinyo tša mehola ye mengwe;
- Abelana ka tsebo ya selegae;
- Netefatša gore ditaba tša bona di rekitilwe gape di šeditšwe ke dinyakišišo tša thekniki;
- Fa tshwaotshwao godimo ga dikhumano tša EIA.

MAGATO KA GARE GA EIA

LEGATO LA KAKARETŠO

Legato la mathomo la EIA ke Legato la Kakaretšo, leo le direlwago go hwetša kwešišo ya ditaba tšeo di ka ba go gona tša tikologo tšeo di le go malebana le protšeke gape le go

laetša moo tshedimošo ye nngwe e nyakegago, ka mokgwa wa dinyakišišo/dithuto tša setsebi.

Pego ya Kakaretšo le Thulaganyo ya Thuto tša EIA di romelwa go Kgoro ya Merero ya Tikologo (DEA) go lekolwa gape le go dumelela mokgwa wo o šišintšwego go nyakišišo ka botlalo yeo e hlokegago go legato le le latelago.

Mediro yeo e lego ka go Legato la Kakaretšo e akaretša:

- Dikopano le bammušo go dumelelana ka tshepetšo le dinyakwa tša thuto;
- Tsebišo ya mathomo ya setšhaba le mong wa naga, yeo e akaretšago go bea ditsebišo tša saete, phatlalatšo ya mangwalo, Tokumente ye ya Tshedimošo ka Kakaretšo le taletšo ya go tšea karolo ka go tshepetšo ya EIA go I&Aps lefelong la protšeke le go feta;
- Dipapatšo ka gare ga dikuranta tša selegae le tša selete go tsebagatša dibaka tša go kgatha tema;

- Lengwalo la pego ya tšwelopele leo le tla fiwago le ditsebišo tšeo di tlo go dirwa tša go ba gona ga Pego ya Sethalwa ya Kakaretšo (DSR) le Ditshwaotshwao le Diphetolo (CRR);
- Phatlalatšo ya DSR, go akaretšwa CRR go fa ditshwaotshwao;
- Go bitša kopano ya bakgathatema ka go lefelo la protšeke go hwetša ditshwaotshwao godimo ga DSR
- Go romela Pego ya Mafelelo ya Kakaretšo (FSR), go ngwala ditaba ka moka tšeo di boletšwego go kelo ya seabe, go ya go DEA;
- Romela Thulaganyo ya Thuto ya EIA go ya go DEA;
- Phatlalatšo ya FSR go hwetša ditshwaotshwao; le
- Phatlalatšo ya lengwalo la pego ya tšwelopele go ya go bakgathatema.

LEGATO LA PEGO YA SEABE SA TIKOLOGO

Legato la bobedi ke Legato la Pego ya Seabe sa Tikologo (EIR), leo le akaretšago go dira dithuto tša go fapafapana tša botsebi le go ngwala Sethalwa sa EIR.

Bjalo ka karolo ya kelo, Lenaneo la Taolo ya Tikologo (EMPr) gammogo le Thulaganyo ya Tshepedišo di tla romelwa go Kgoro ya Merero ya Tikologo (DEA) go hwetša tumelelo. Ka go latela EMPr, Eskom le badiredi ba yona e tla netefatša gore go ba le tatelo ya melawana ya tikologo mo nakong ya magato a thulaganyo, kago, tshepedišo le go ntšha (ge e le gona).

Lenaneo la dithuto tšeo di laeditšwego tša botsebi tša EIR (go fihla ga bjale) le fiwa ka mo tlase (dithuto ka moka tša dihla di tla dirwa ka sehla sa go thapa):

- Moakanyo wa Moago, Thulaganyo ya Tshepedišo le Nyakišišo ya Tikologo;
- Go dira motlolo wa 3D ya moakanyo wa mafelelo wa saete (ga e gapeletšwe)
- Tlhopho ya Ditšhila;
- Kelo ya Seabe sa Leago;
- Kelo ya Seabe sa Ponot; le
- GIS meholeng ya thulaganyo.

Maina a ditsebi tšeo di tlo go dira dithuto tše a gona go tšwa go kantoro ya setšhaba ya bokgathatema.

Mediro ye e itšego ka gare ga legato le e tla akaretša:

- Dithuto tša botsebi di lebeletše ditlamorago tša Legato la Kakaretšo le mathata ao boletšwego ke bakgathatema;
- Pego ya tšwelopele go bakgathatema;
- Go ngwala Sethalwa sa EIR le EMPr yeo e laetšago diabe tšeo di ka ba go gona tša go ba le mohola le tša go hloka mohola le go fokotša goba go phema diabe tša go hloka mohola;
- Pego ya Seabe sa Tikologo; yeo e gatelelago kgetho yeo e kaonetšwago le mabaka a yona;
- Bapatša go ba gona ga Sethalwa sa EIR le EMPr ka gare ga dikuranta tša selegae le tša selete;
- Phatlalatšo ya Sethalwa sa EIR le EMPr, go akaretšwa Mathata le Pego ya Diphetolo, go fana ka ditshwaotshwao;
- Kopano ya bakgathatema ka lefelong la protšeke go fana ka kakaretšo ya dikhumano tša EIR tša ditshwaotshwao tša bakgathatema; le
- Phatlalatšo ya EIR ya Mafelelo le EMPr go fa ditshwaotshwao.

EIR le EMPr di tla phethwa gomme tša romelwa go DEA go tšea sephetho.

GO TŠEA SEPHETHO (TUMELELO YA TIKOLOGO)

Se se akaretša go tsebiša I&Aps tše di ngwadišitšwego ka ga sephetho seo se tšwago go Mmušo wa Bokgoni, Kgoro ya Merero ya Tikologo (DEA) mo lebakeng le. DEA e swanetše go amogela goba go ganetša pego ye mo matšatšing a 105. Bakgathatema ba tla tsebišwa ka ga sephetho sa DEA ge eba Tumelelo ya Tikologo e filwe goba aowa gape le ka ga mokgwatshepetšo wa ngongorego ge eba ba nyaka go dira ngongorego go sephetho.

Ditshwaotshwao tša gago di bohlokwa

Mohola wa Kelo ya Seabe sa Tikologo ke go fana ka tshedimošo ka botlalo go sehlopha sa go tšea sephetho yeo ba ka go thea sephetho sa bona godimo go fana goba go ganetša ka Tumelelo ya Tikologo gomme ge e fiwa, go hlalosa maemo a tšwetšopele. Dineelano tšeo di filwego ke bakgathatema go tšwa dikarolong ka moka tša setšhaba di tla netefatša sephetho seo se sedimošitšwego.

O mengwa go kgatha tema ka tokologo le go romela ditshwaotshwao dife goba dife goba tshedimšo yeo o ikwago e ka ba mohola go tshepetšo ya EIA. Mekgatlo yeo e ngwadišitšwego ya kgahlego le yeo e amegago e na le toka ya go fa thswaotshwao, ka go ngwala, godimo ga dithomelo ka moka tša go ngwalwa go ya go pušo ya bokgoni (DEA) le go tsebiša pušo ya bokgoni, mathata afe goba afe ao mokgatlo a tshepago gore a ka ba mohola go šedi ya kgopelo.